

A.Gergely András Egy antropológiai megközelítésről

Kutatásom tárgya nem közvetlenül, és főként nem sokak által ismert kiscsoport. Nem lenne korrekt jellemzők alapján *szubkulturális* csoportnak mondható, sem *szociokulturális integrációnak*, talán még közösségnek sem a fogalom tradíciókat, kapcsolathálózatot és megnevezhető közös gyökereket magába foglaló értelmében. Leginkább esemény- vagy élményközösség-csoport ez, ha nem értelmezem a csoport fogalmát valamely szociológiai, etnikai vagy szociálpszichológiai kritériumnak megfelelően, esetleg kvázi-csoport, ha némileg változó létszámát, egyedeinek eltérő kötődését, vélhető származási vagy kulturális hátterét tekintem.

Valójában magáról a csoportról szólnom sem igen illene: nem tudják, hogy írok róluk, nem alakulhatott ki még olyan kölcsönkapcsolat közöttünk, hogy ismernék szándékaimat és hozzájuk való viszonyomat, ezáltal pedig kialakíthassák a maguk szerepét magához a megismerő folyamathoz vagy hozzám; nem is volna kutatói magatartáshoz méltó, hogy mintegy „kiszolgáltassam” őket, „beáruljam” valakiknek, akikről ők maguk sem tudhatnak semmit. Áttekintésem célja ezért leginkább az, hogy kísérletképpen felmutassam az antropológiai megközelítés egy „mintáját”, olyan rögtönzés formájában, amely törekszik néhány formai jegyet is magán viselni. Olyanokat, mint például annak tisztázása, kinek szól maga az „elemzés”, miként történt a megközelítés és megismerés folyamata, mennyiben tükrözi ez a csoportnak (a „bennszülötteknek”) sajátos szemszögét, önképét és világképét, s miképpen lehet mindezt elbeszélni valamely hipotézis mentén úgy, hogy szerepem és felfogásmódom tisztázásával lehetőséget kínálok mások kritikai reflexióira is.

Röviden jellemezve tehát, első körben azzal tartozom számot vetni, kikről is van szó. Egyfajta „saját csoportról”, ha nem is abban az értelemben, ahogyan Sumner a *Népszokások* megfelelő fejezetében az etnocentikus tudat tisztázása közben körvonalazza az együvértartozás, identitás, származástudat főbb vonásait (Sumner 1978:12-122). A csoporttal történt megismerkedésem körülményeit a helyszín (az egyetem), a korszak (a 21. évszázad első évtizedének első fele, 2005 ősze), a szerepek belső tagoltsága (diákok és oktató, egyetemi szeminárium körülményei), valamint az együtt töltött idő (a „Bevezetés a kulturális antropológiába001” óra intézményesen szabott és magunk választotta időpontja), illetve a közös időtöltés feltételei (előadó, hallgatóság, egyenlőtlen viszonyok, korosztályi különbség, státuskülönbség, valamelyes eltérés érdeklődésben és felkészültségekben) szabták meg. Ez érdekelt, avagy tárgyalt csoportozat föltehetően közös vonása, hogy a kulturális antropológia szaktudományának megismerésére, elsajátítására vállalkoztak tagjai, akik személyiségük sokféleségét tekintve talán maguk sem lehetnek teljesen bizonyosak abban, miként fog ez sikerülni – ám ez a helyzet (egyedi törekvéseiktől függetlenül) alkalmi csoportba sorolja őket, miként egy metrószerelvény vagy színházi nézőtér egyedeit és személyiségeit. A kutatás alapja nem több, mint két tanóra időtartama, amely aligha elegendő futó impressziónl többre, de a saját kutatási koncepció és a csoport viszonyában ez megindult folyamatként értékelve (ha nem is elegendő, de) jelzés-értékű megfigyelések rögzítésére máris alkalmasnak tetszik. Az elemzés nem mások számára készül, mint kimondottan a tárgyalásra kerülő csoport számára, ez pedig természetesen határolja a fölidézhető és sorra vehető kutatási háttérismereteket, interpretációs mintákat és fölhasználható szakirodalmat is, melyet nem kívánok „általános” vagy kultúraelméleti szempontból citálható szövegrészekkel megterhelni.

A csoportközösség szociokulturális jellemzői

Fenntartva és ismételtén aláhúzva a *csoport*, avagy *alkalmi közösség* megismerésének rövid távon lehetséges aggályait, az alábbiakban annak meghatározására vállalkozom, hol, kik, milyen közegben, mit csinálnak és mely közösségi (formális vagy informális) tartalom jellemzi őket. Teszem ezt annak alapján, ami (Clifford Geertz megközelítése szerint) az antropológiai megismerés esetlegességei dacára nemcsak lehetősége, de kötelessége is a kutatónak (v.ö. Geertz 2002a, valamint Geertz 2002b). A kutatásra kiválasztott csoport a budapesti egyetemek egyikén indult kulturális antropológiai tantárgy hallgatására vállalkozó diákokból áll, csoportszervező jegyek alapján (ezidáig még) nem elkülöníthető vonásokkal. A csoportra jellemző vonások közül alapvető meghatározónak mondható *korosztályi sajátosságuk*, jelesül az, hogy sem a gyermek és ifjúsági, sem a 30-on felüli korosztály nincs jelen érdemi arányban. A csoport túlnyomó része lányokból áll, amely (mint jelenség) jelen ismereteink alapján korántsem biztosan mondható korszakos jelenségnek, sem a szociokulturális területre vagy a tudományágra jellemző meghatározó vonásnak. Annak tisztázása még folyamatban van, hogy milyen tradíciók követése, értékrendi elemek vagy inspirációk nyomán kerültek egybe a csoport tagjai, de alapmotivációként tételezhető a diszciplína érdekes, részben talán „egzotikusnak”, mentális kalandot ígérően változatosnak, valamint „divatosnak”, végül talán interdiszciplináris jellegét tekintve sokágúnak, többoldalúnak, felxibilisnek tetsző mivolta, amely többféle tudásterület, előismeret vagy aspiráció számára nyújt találkozási területet.

A csoport egyetemi beilleszkedéséről vagy tudományterületi integráltságáról ezidő szerint keveset tudhatunk, szimpla formai jegyek alapján azonban az egyetemi intézmény tradíciói és szokásjegyei szerint *szervezett, formalizált* keretben folyó ún. *oktatás* résztvevői, akiknek e formális intézményi hovatartozáson túl ezideig még nem ismerhetjük sajátos előtörténetét, mítoszait, nyelvi vagy szubkulturális sajátosságait, sem pedig e múltból következő jövőképét, kozmológiáját, értékélcéljait vagy aspirációit. S amennyiben ez *idő dimenziók* valós kölcsönhatásban állnak a *téri tartalmakkal*, feltehető (bár egzakt szakirodalommal, csoportkutatási vagy szociálanropológiai megállapításokkal nem könnyen igazolható), hogy egyetemi tanulmányaikat javarészt önszántukból végző, ehhez mint értékképző folyamathoz normatív és értékrendi elemeket rendelő felfogás jellemzi őket. Sajnálatos módon, a vonatkozó csoportra érvényesnek tekinthető *szakirodalmi forrásanyag igen szegényes*, a konkrét csoportozat esetében jobbra inkább csak szóbeli információk, adminisztratív-ügykezelési töredékek állnak rendelkezésre. Ezért is kiemelendő a *kutató felelőssége*, akinek elsőként áll módjában a csoport kutatásába kezdeni, vagy róla érdemi megállapításokat tenni. Természetesen, a lehetséges egyéb háttéranyagok és források áttekintése alapján megnevezhető számos analógia, amelyek a csoportmeghatározáshoz, az egyének identitásának (ha nem is definíciójához, de) körvonalazásához elegendőnek modhatók, de ezek alkalmazását vagy hivatkozását éppen a *csoportjegyek mássága* okán ezúttal elmulasztom. Fontosabbnak tekintem az *étikus* meghatározás (v.ö.: fonetikus, vagyis alak) mellett, sőt inkább helyett az *émikus* (v.ö.: fonémikus, lényegi, tartalmi) jegyek hangsúlyozását, egyszerűbben szólva: a csoport *saját, belső kategóriarendszerét* figyelembe venni. Márcsak azért is, mert a csoport tagjai közül számosan nem pusztán egyetlen csoportnak, hanem egyidőben többnek is tagjai (így: korosztályi, szubkulturális, szabadidős, személyes kapcsolathálózati, munkahelyi vagy egyetemi, tudásterületi vagy érdeklődési csoportnak).

A kutatott csoport – munkahipotézisem szerint – olyan *korcsoportként* jellemezhető, amely *eseti élményközösséget* alkot jelen esetben. Az őket összekötő tartalmak legsajátosabb jegyei nem okvetlenül strukturális jegyek, mégcsak nem is funkciók (v.ö.: Murdock 1967:122-154; Severi 1993:154) abban az értelemben, ahogyan Émile Durkheim használja („a struktúra egyetemlegesen összetartozó jelenségekből formált egész, amely jelenségek mindegyike függ a többitől és csak ezekkel való kapcsolatban és kapcsolat által lehet az, ami” – lásd Severi 1993:154, idézi Prónai 1993:9), sem pedig annak a funkcionalista vagy pragmatikus felfogásnak nem felel meg, amely szerint „a struktúra a társadalom egész, viszonylag stabil és mintázott viszonyaira, a funkció ellenben azoknak a társadalmi tevékenységeknek a következményeire vonatkozik, amelyek az adaptációra szolgálnak” (vö. Coser – Rosenberg 1960a: 505). Ezek helyett inkább azt a „puhább”, de jelen esetben talán érdemibb megközelítést alkalmaztam, mely szerint a *csoportot szükségképpen a kvázi-identitás jellemzi*, mivel nincsenek teljességgel tisztában egymás identitás-kategóriáival, a sajátjukat viszont ahhoz próbálják alakítani, amit maga a csoport belülről formál meg. Így, amíg a csoportidentitás építői egyfelől, elbizonytalanítói is másik oldalon. A szociálpszichológia által nemegyszer „indirekt identitásválasztásnak” nevezett jelenség itt is érvényesül, amennyiben a csoport „mi-tudata” elsősorban a környezet megnevezése révén, ezáltal az „ők-tudat” segítségével erősödik meg. Az „ők” pedig ez esetben az egyetemi-kulturális szféra, a bölcsészeti ágak hallgatói, az ELTE intézménye, a kulturális antropológus hallgatók köre, valamint ezek között is a szintúgy elsőéves diákok köre adják az összevetés, az önmeghatározás szempontját. (Ezek ugyan csupán saját kategóriáim, de tesztelés alatt áll annak eldönthetősége, hogy ők maguk hogyan végzik el önbesorolásukat).

A csoport megismerésében vállalt szerepem szerint kettős vagy többes érdekháttérrel rendelkezem. Bizonyos (formális) értelemben *saját csoportomról* van szó, tehát érdekelt, esetleg elfogult is vagyok megismerésében éppúgy, mint sikerében. Saját szereptudatom szerint azonban nem lehetek elfogódott, ha valódi sikerét, s a benne aktívan résztvevők jövőjét, perspektíváit tekintem. Már az is, hogy írok róluk, fölfogható valamiféle elköteleződésnek, témaválasztásból adódó közösségvállalásnak, de ugyanakkor egyfajta „árulásnak”, kutatói szerepem túljátszásának, vagy éppen olyan felelőtlen tevékenységnek is, amellyel kiszolgáltatom őket környezetük, versenytársaik és más érdekeltsgű környezeti kapcsolataik irányában. Tudatosan ezt nem tenném, így inkább azzal mentegetem tevékenységemet, hogy elfogódottság elleni tesztként a leíró és értelmező „eltolást” választom. Ennek követése során leírásom magában rejti a reflexív szintet is: visszaviszem mindezt abba a közegbe, ahonnan tájékozódásom származott, ismertetem velük elemzésemet, újraértelmezésre kínálok ezzel azt a „képletet”, amely ismereteim alapján megkomponálható volt. Töreksem továbbá arra is, hogy a későbbiek során se feledjem folytonosan tisztázni önnön szerepemet, kontrasztként megfogalmazni a kívülálló élményét, s ezt összevetni a belső kategóriák, értékelések és interpretációk rendszerével. Másként szólva: a „benszülöttek szemszögéből” próbálok nézni (v.ö. Geertz 1994: 212-223), de vállalom *az értelmezés során szükségszerű távolságtartást*, bizonyos értelemben „objektivitást”, amely a tudományos megszólalás formális kritériumaihoz tartozik.

Más kérdés, bár korántsem lényegtelen, hogy ezidő szerint még alaposabb hipotézist nem volt miről felállítanom, ezért az itt elmondottakat sokkal inkább egyfajta kreatív önvizsgálat eszközének tekintem, ugyanakkor valamelyest példázatnak is azok számára, akik ebben a csoportos, közös, sajátosan szakmaspecifikus megismerési folyamatban részt vesznek. Kénytelen vagyok ezért szándékosan és tudatosan visszatérni magához a megismerési folyamathoz is. Amit elvégzek vagy elvégezni készülök, nem törekedhet egész kutatással, „felméréssel”, „vizsgálattal” erősödni. S nemcsak azért, mert nem hiszek a „vizsgálat” funkciójában, az ellenőrző jellegű áttekintés hasznában. Hanem azért sem, mert a „vizsgálat” roppant egyenlőtlen kapcsolatot tükröz (kifejezi a vizsgáló eredendő jogosultságát

és a szerepek eleve leosztottságát), szemben a megértő móddal, amelyet az antropológiai tudás reménye feltételez, s szemben a *kutató és kutatottak* fordított (vagy legalábbis *egyenlőségen alapuló*) *viszonyával*, melyet magam is fontosnak tartok. Ez ugyanis magába foglalja azt is, hogy amennyiben leírásom vagy értelmezésem valamely ponton hibás, téves, félreértésen alapuló, azt megismerhesse, korrigálhassa, befolyásával érdemi módon átalakíthassa maga a csoport, amelynek nemcsak joga önképének tetszetősebb formálása, de a félreértések jobb megismerése és megértése ugyancsak. Ez fejleszti, erősíti a csoport önképét, irántam való jóindulatát is erősíti, kölcsönösen terhelhetővé teszi a kapcsolatokat. Épp ennyire a magam identitását is erősíti, ugyanakkor a „feed-back”, a visszatekintés és önértelmezés eszközeként is szolgál, mely a kutatások elemi tartozéka lenne, a relativizáló (lehetséges viszonylatokat együttesen kezelő) szemléletmóddal együtt.

Ez utóbbi vonás fontossága kiemelendő: *kutatásom metodikája* (nem „metodológiája”!) ezidő szerint még nem alapul sem *strukturális vonások lejegyzésére*, sem személyes *interjúkra* vagy *életút-interjúkra*, s nélkülöz elemi *statisztikai adatokat*, belső fejlődés-dinamikát felmutató *eseménykövetési* eljárást is. Hiányzik még a megszólaltatás, a csoport „saját hangjának” megszólaltatása. Pusztá *résztevő megfigyelésről* van szó ezidáig, vagy még inkább csak a kváziközösségben szerzett tereptapasztalatról. „Saját antropológiám” (v.ö. Leach 1996:105-107) lényeges vonása, hogy sugallt „olvasat”, rejtjelzett „üzenet” formájában kívánom azt is kifejezni, amely mögött nincsenek adatbázisok, széles szakirodalmi alapok, jogos forráshivatkozások vagy interjúrészletek. Egyfajta „megfejtés” ez, közösségi-társadalmi magatartások tartalmainak megértési kísérletei között is csupán az egyik út, s amit ebből jelen pillanatban rögzíthetőnek látok, az alig több, mint egy módszer-töredék alkalmazása, egy *(terepmunka) napló-fejezet*, amely talán később kutatási céllal is kiegészülhet vagy pontosabbá válhat. Amit teszek, az pusztán *megfigyelés, feljegyzések rögzítése*, és valamiféle *interpretáció* elkészítése. Ezeknek külön-külön is, megjelenítési módjukat együttesen tekintve is nélkülözhetetlen bázisa *a nyitottság, az őszinteség és felelősség*, amely a csoport iránti viszonyomat, vele való kapcsolatomat meg kell határozza.

A csoport egyedeinek élményhorizontján lehet ugyanakkor számos elem is, amely kinek-kinek sajátos viszonyát, a csoporthoz fűző kapcsolat tartalmát, lényegét adja, ám én nem nyerhettem módot még ennek belátására. Ez az állapot talán épp attól lehet képes változni, ha ki-ki elkészíti a maga rövid dolgozatát, vállalja a gyakorlatot, amely a tanulságok közös átbeszéléséhez szükséges, és nem lesz félénk felmutatni azt, ami a maga meglátásait, esetenként vállaltan „szubjektív” megnyilvánulásait rögzíti. Tettem én is csupán ugyanezt, kissé azonban a szándékkal is, hogy mintegy „analizálni” lehessen egy írásmű szándékát, egy közlésmód tónusait, érvényességét, tartalmait. Tudatában vagyok annak, hogy igen nehezen állhat össze egy csoportból csapat vagy közösség, főképp akkor, ha ezt tervszerűen senki sem vállalja. Vállalásom ezért nem kevesebb vagy több ezúttal, mint az, hogy *elbeszéljem őket*, megnevezem létezésük mikéntjét – ezáltal immár akkor is lesznek, ha saját megnyilatkozásaikban e közösség-építés még nem ily tudatos, s akkor is lesz nevük, ha annak jelentésében még egymás közt sem állapotdakt meg. Annyi immár bizonyos, hogy a *csoport részint spontán, részint valamiféle konstrukció*, sőt a róla készülő elbeszélés ugyancsak konstrukció, de már nem fikció. Saját rekonstrukciójuk, *belső kohéziójuk* megépítése viszont már nem csupán az én magányos feladatomban – ez csak közös vállalkás lehet...

Felhasznált szakirodalom

- Coser, Lewis A. – Rosenberg, Bernard szerk. 1960 *Sociological theory: a book of readings*. New York: The Macmillan Company
- Descola, Philippe – Lenclud, Gérard – Severi, Carlo – Taylor, A. Ch. 1993 *A kulturális antropológia eszméi*. Budapest: Századvég
- Geertz, Clifford 1994 A „bennszülöttek szemszögéből”. In *Az értelmezés hatalma. Antropológiai írások*. Budapest: Századvég, 200-216.
- Geertz, Clifford 2002a Városok: Pare és Sefrou. *Magyar Lettre Internationale*, 45. (Nyári szám). http://www.c3.hu/scripta/index_center.htm
- Geertz, Clifford 2002b Diszciplínák. A kulturális antropológiáról. *Magyar Lettre Internationale*, 47. (Téli szám). http://www.c3.hu/scripta/index_center.htm
- Leach, Edmund 1996 Szociálanropológia. Osiris, Budapest, XX-YY.
- Murdock, George Peter 1967 *Social structure*. New York/London: The Free Press/Collier-Macmillan Limited
- Sumner, William Graham 1978 *Népszokások*. Gondolat, Budapest, 21-122.

„Analitika”

Miről és hogyan szól ez az írás...?

- 1- megnevez egy konkrét csoportot, helyet vagy helyszínt, szereplőket, lehetséges viszonyokat, teret és időt határol be tájékoztatásként
- 2- közli a megismerés feltételeit, módját, érvényességét
- 3- adatszerűen a választott stílushoz képest közöl konkrétumokat
- 4- elkülöníti a „tényt” a fikciótól, eseményt a jelentéstől, „objektívált” és „szubjektív” tartalmakat határol el
- 5- megnevezi vagy legalább körülírja a megismerés módját (interjú, belátás, szóbeli információk) és mértékét (megfigyelés, impressziók), továbbá a megjelenítés érvényességi körét (felelős kinyilatkoztatás, beépített aggályok, interpretáció szubjektivitása)
- 6- fölhasznál szakirodalmat (többfélét is), jelzi ezek alapvető adatait a szövegben és teljes adatait a hivatkozott szakirodalomban, a szabványos vagy szokásos formában
- 7- közli (már előzetesen is) saját kutatói helyét, korlátait, nehézségeit, beavat a megismerés akadályaiiba, vagyis a teljes leírás érvényességi körét is jelzi ezzel
- 8- bevezetőben (legalább jelzi!) a megjelenítésmód vázlatát (honnan indul, milyen ívben halad és hol lesz a vége)
- 9- körülírja a kutatott terület határait, jellemvonásait, jelzi a használható szakirodalmi források körét
- 10- folytonosan relativizálja a tudott, a tudható, a rejtve maradt ismereteket, egymáshoz is méri őket, saját szerepére is minduntalan visszautal...
- 11- tudatosítja a „kutatás” vállalásának relatív lehetetlenségét, mégis vállalja a megszólalást
- 12- nem tekinti lezártnak a szerzett ismereteket, sőt jelzi ezek gyarapításának szükségszerűségét, irányát, célját
- 13- valamelyet „keretbe” foglalja mondanivalóját: célja, kezdete és vége van, körvonalaz egy olyan „mikro-univerzumot”, amely más univerzumok közepette helyezhető el
- 14- önmagára is reflektál az írás, valamelyest a „célzott olvasót” is figyelembe veszi (hogy az is eligazodjon magán az íráson belül, vagy annak legalább célját tekintve), illetve szándékoltnan tervezi a reflexiók körének szélesítését azáltal, hogy magának az olvasói körnek szán reflexív szerepet

15- a megközelítést „antropológiainak” nevezi, miközben nem tárta fel egyértelműen, mit tesz az: „antropológiainak” lenni. Viszont jelzi a lehetséges források (statisztika, szakirodalom, interjúk, stb.) használhatóságának érvénytelenségét, az információk korlátosságát vagy hiányát

16- nem kíván „általánosságokban” beszélni, nem próbál publicisztikai eszközökkel élni (pl. nem nevezi ideális közösségnek, összefogó érdekkörnek vagy szerves identitástudattal rendelkező kollektívának a leírt csoportozatot), inkább keresi (sőt „teremti”) a leírás szakkifejezési tárát (pl. „eseti élményközösség”)

17- a tárgyalt csoport „konstruktumná” válik a leírásban, de ezt a szerző „elbeszélésnek” nevezi és nem „vizsgálat eredményének”, továbbá jelzi azt is, hogy maga csoport is felelős identitásának építésében, önképének formálása és reprezentálása terén...

Stb. (?)...